

КАШТОЎНАСНЫ СЭНС ФАЛЬКЛОРНАЙ ІДЭАЛІЗАЦЫІ (НА МАТЭРЫЯЛЕ БЕЛАРУСКАЙ ВЯСЕЛЬНОЙ ОБРАДНАСЦІ)

Беларускі вясельны комплекс ўяўляе сабой складаную з’яву, якая стагоддзямі назапашвала ўзоры вераванняў, абрадаў, вусна-паэтычных твораў, нормаў маралі, этыкету. Традыцыйнае вяселле спалучае ў сабе рытуальны і пазарытуальны аспекты змянення сацыяльнага стану асобы. Яно змяшчае ў закадзіраваным выглядзе багаты міфалагічны план, элементы архаічнага мыслення, дамінуючае месца ў ім займае сістэма магічных рытуалаў. Галоўнай мэтай шматлікіх абрадаў і песенных твораў з’яўляецца магічнае садзейнічанне паспяховаму пераходу ў «новае» жыццё, усталяванню добрых адносінаў у будучай сям’і, наладжванню яе дабрабыту.

Важную ролю адыгрывае педагагічны аспект вяселля. Песні змяшчаюць пэўны ўзор паводзінаў на ўрачыстасці, парады для маладых, звязаныя з усімі сферамі жыцця: сямейнай, гаспадарчай, грамадскай. Вясельныя творы ўключаюць звод маральных правіл, этычных і эстэтычных прынцыпаў, павучанняў, пажаданняў, перасцярог. Гэта садзейнічае фарміраванню пэўнага ідэалу маладых, які перадаецца ў паэтычных вобразах. У якасці асноўных сімвалаў выступаюць вобразы, якія пазбаўлены індывідуалізацыі і маюць агульныя адметныя рысы, што датычаць знешнасці, адзення, жылля і г. д., у першую чаргу статусна адзначаныя. Так, у песнях жаніх-сялянін называецца «князем», «шляхцічам» і дзейнічае згодна са сваім тытулам. Лічылася, што у вясельным фальклоры ідэалізацыя адыгрывае магічную ролю, заснаваную на веры ў магчымасць уздзеяння на навакольны свет пры дапамозе слова. Пры гэтым жадаемае выяўляецца як ідэальнае, сапраўднае. Пэўным чынам арганізаванае слова магло выклікаць станоўчыя ці адмоўныя для чалавека змены. Так, называючы маладых «князем» і «княгіняю», чакалі, што і ў сапраўдным жыцці яны будуць багатымі і паважанымі (падобнае нараджае падобнае).

Знатнасць і багацце – характэрныя рысы пры ідэалізаваных вобразах удзельнікаў вяселля, асабліва маладой пары, якая пачынала сямейнае жыццё. Маладога ў паэтычных творах прадстаўляюць як «каралевіча», «баярына», «князя», «шляхціца», «ваяводу», «купца».

А наш Іванька каралеў зяць.

Сам ён увабран, конь прыгожы.

Поўна грыванька золата,

Пад капыцікамі серабра [1, 425].

Маладую ў песнях называюць «княгіняй», «каралеўнай», «баярачкай-багатырачкай», «графіняй», «шляхціянкай», «панначкай». Напрыклад:

Дзяўчына-багатырачка

Пакрыла ласы намёткамі,

Дарожку слала ручнічкамі,

*Масты масціла пярсцёначкамі,
Коні лэйцала паяскамі [1, 395].*

Звяртаецца ўвага і на іншых вясельнікаў. Каравайніц называюць «шляхціанкамі-мяшчанкамі», якія едуць на вяселле з «княжскага двара – палаца». У якасці дружак маладая запрашае «*із сяла – сялянак, із горада – шляхціянак, із панскага двара – паненак*». Запрошаныя госці – гэта купцы-баяры, якія прыехалі да князеўны. Асаблівай пашанай карыстаюцца сваты. Іх параўноўваюць з баярамі-ваяводамі, якія прыехалі ў «*залатой карэце*» за «*таварам даражэнькім*», за які даюць «*горад стаўлены*», і «*семсот чырвонцаў*».

Знатнасць маладога падкрэсліваюць песні, у якіх хлопец піша лісты каралю, каб параіцца з ім наконт жаніцьбы, запрашае яго ў госці, ці вырашае, да каго яму паехаць: да караля, у якога «*мёд ды гарэлка*», ці да цесця, у якога «*хорошая дзеўка*». Адным з адпаведнікаў сватання з’яўляецца адпраўленне да караля на абед або на бал.

Часта ў паэтычных творах малады выступае ў вобразе князя (ваяводы), які вядзе сваю дружыну (войска) на цесцяў двор, каб заваяваць дзяўчыну:

*Жанішок сена косіць
Да стаенкі носіць:
–Ешце, конікі мае,
Бо паедзем на вайну.
Будзем цесця ваяваці,
Сабе дзеваньку браці [1, 653].*

Сама вясельная цырымонія ў песнях параўноўваецца з узыходам на княства князя з княгіняю, са зборам князеў, шляхты, баяраў.

Ідэалізуецца і месца жыхарства дзяўчыны: новы горад, двор на высокай гары, абнесены каменнай сцяной, высокі церам, светлыя святліцы, шырокія харомы. Падкрэсліваецца багацце, пышнасць адзення маладога і яго дружыны: убраны ў атлас, золата, «*у бабры-куніцы*», падпаясаны каваным поясам, на галаве – чырвоная шапка; дружына едзе на вараных конях, у маляваным вазочку, у залатой карэце.

Уражвае і пасаг, які бацькі даюць сваёй дачцы: дзевяць гарадоў, дзесяць куфраў срэбра-золата, шмат вазоў збожжа.

Кульмінацыяй вясельнай цырымоніі з’яўляецца пасад маладых, аснова якога – маральнае выпрабаванне будучых мужа і жонкі, выяўленне іх гатоўнасці да ўступлення ў шлюб. У такі адказны момант жадалі маладым шчасця, здароў’я, багацця, здаровых дзяцей. Пры гэтым ідэалізацыя дасягала сваёй вяршыні. Само месца пасад у творах называецца «*пачэсным месцам*», «*высокім месечкам*», «*залатым крэслечкам*». Саджэнне маладых на пасад нагадвае ўзыходжанне на ганаровае месца (tron) тытулаваных асобаў, што яшчэ раз падкрэслівае сімвалічныя найменні (князь з княгіняй, шляхціц са шляхціцай і інш.).

Адпаведна ў песнях ідэалізуецца ўбранне маладых, пакой, дзе праходзіць абрад, рэчы, якімі карысталіся пры яго выкананні (шаўковыя і кужалёвыя хусцінкі, залатыя і сярэбраныя кароны, бабровыя футры,

каменныя палаты, залатыя сцены, белыя лаўкі, залатыя кубкі і сярэбраныя сподачкі).

Маладыя падчас пасаду надзяляюцца незвычайнай прыгажосцю. Хлопец мае *«сунічнае ліцо, сакалінае брыўцо»*, у дзяўчыны *«ліцо бялёшанька, стан станаўёшанькі»*, *«русая каса да паяса, сукенка да расіцы»*. Маладыя, як на пасад узышлі, *«ую хату асвятлілі, уую радню развесялілі»*.

Акрамя знатнасці, багацця, знешняй прыгажосці, важную ролю пры фаміраванні ідэалу будучай сям'і адыгрывала духоўная прыгажосць мужа і жонкі. *«З добрага цеста добрая паляніца, з добрай дзяўчыны добрая і маладзіца»* – сцвярджае прыказка. Паколькі асновай існавання сялянскай сям'і была праца, то і галоўным патрабаваннем да маладых людзей было здароўе і працавітасць (*«Здаровы багатаму варты»*, *«Выбірай не на ігрышчы, а на іржышчы»*).

Вясельны абрад прадугледжваў і выпрабаванне, звязанае з працавітасцю дзяўчыны і хлопца. Часам умельства, спрытнасць, вынослівасць маладых імкнуліся разгледзець, загадваючы ім выканаць тую ці іншую працу па гаспадарцы. Напрыклад, уваходзячы ў хату мужа, маладая павінна была чыста вымесці наўмысна забруджаную падлогу, прынесці вады, спяцы яечню і інш.

Народная мараль вельмі пільна ставіліся да захавання маладымі чысціні, гонару, цнатлівасці. Пасад быў своеасаблівым выпрабаваннем на захаванне вышэйшых духоўных якасцей маладой пары. Толькі пасля таго, як маладыя, сеўшы на пасад, даказалі гэтым чысціню паводзін юнацкага жыцця, духоўнае хараство, выхаванасць, яны атрымлівалі бацькоўскае благаслаўленне, мудрыя парады старэйшых і прыхільнасць Бога. Той, хто, не захаваўшы свайго гонару, цнатлівасці, садзіўся на пасад, выклікаў гнеў не толькі абодвух родаў, але і самаго Бога, што вяло, як лічылася, да непазбежнага пакарання грэшніка і яго сям'і.

Высокія маральныя якасці ў паэтычных творах часта выступаюць прыналежнасцю прадстаўнікоў вышэйшых класаў. Таму, выпраўляючы сына ў сваты, бацькі раяць яму набрацца *«розуму каралеўскага, гонару панскага»*, каб *«цешча прызнала і сынам назвала»*.

Прааналізаваўшы вясельны фальклорны матэрыял, можна вылучыць якасці, якія маладыя жадаюць бачыць у спадарожніку жыцця: розум, кемлівасць, годнасць, працавітасць, руплівасць, цяпенне, сціпласць, ахайнасць, смеласць. Менавіта яны спалучаюцца з высокімі «тытуламі» маладых. І, наадварот, дурасць, гультайства, неахайнасць ніяк не стасуюцца з тым велічным, ганаровым месцам, якое займаюць маладыя на вяселлі. Нават у госці імкнуліся запрасіць людзей з высокімі маральнымі якасцямі, якіх паважалі і любілі ў грамадстве. Лічылася, што яны, як носьбіты лёсу, маглі паспрыяць наладжванню жыцця маладой сям'і, быць добрым прыкладам для моладзі.

З магічнай роляй ідэалізацыі звязаная так званая магія «першага дня», прынцыпы якой сцвярджаюць, што менавіта пачатак прадугледжвае далейшае развіццё пэўнай справы, падзеі. У народзе лічылі: якім будзе

вяселле, такім будзе і ўсе далейшае жыццё. Таму гэтая абраднасць увабрала ў сябе многія магічныя прынцыпы і сродкі для садзейнічання маладым пры іх пераходзе ў статус сямейнікаў. Сярод такіх сродкаў важнае месца займае вярбальны, у прыватнасці ідэалізацыя (слова нараджае падобныя дзеянні, з'явы). Такім чынам, наяўнасць у вясельнай абраднасці ідэалізацыі абумоўлена двума фактарамі: 1) спроба магічнага ўздзеяння на чалавечае жыццё пры дапамозе слова (сказанае павінна збыцца); 2) вясельныя песні, як адзін са сродкаў народнай педагогікі, ствараюць прыклад для пераймання. С цягам часу, калі міфалагічная семантыка твораў пачала пераасэнсоўвацца, на першае месца выйшла сацыяльна-бытавое. Многія паэтычныя матывы сталі адлюстраваннем маральна-этычных поглядаў народа, яго ведаў, уяўленняў, пачалі служыць надзейным педагогічным сродкам выхавання маральных якасцей асобы.

Такім чынам, ідэалізацыя як экзістэнцыяльная (сэнсжыццёвая) каштоўнасць супрацьстаіць у беларускіх вясельных песнях рэальнасці, хоць і абапіраецца на яе. Ідэалізацыя засведчвае сапраўднасць рытуальнай нормы. Яна выражае самую сутнасць рытуальнага.

ЛІТАРАТУРА

1. Вяселле. Песні: у 5-ці кн. Кн. 1. / склад. Л. А. Малаш; муз. дадат. З. Я. Мажэйка. – Мінск, 1980.